

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Udrag fra Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Grundtvigs værker", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University, s. 161. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1812_189-txt-shoot-idm5034.pdf (tilgået 04. maj 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Skotlands ældste Historie er saare mørk, hvori Englands Ed vard er mindre Skyld, end almindelig antages; thi hvert Folk, som skal hente Mindet om sine gamle Dage, hos de forseglede Brevskaber i Rigens Skrin, kommer ikke vidt. Kun dette veed vi, at dets gamle Indbyggere, Kaledonierne, forfægtede tappert deres Frihed mod Romerne, og de Ossianske Kvad, som Sagnet fra den Tid har opbevaret, ere især mærkelige, fordi de saa sanddru lade se, hvor elendig, midt i sin Kraft, det tænkende Menneske, og hvor forladt Poesien, midt i sin Glands, monne staa, naar Troen paa Guddommen fattes. Udsprunget af en mægtig Herrestamme staa Ossian sønneløs i Alderdommen, blind paa Sjælens som paa Legemets Øie. Han rører Harpen til Kvad om sine Fædres, mest den formastelige Fingals Bedrifter, men hver Heltesang hensmelter i Taarer, thi de Vældige ere henfarne som Veir og blevne til sørgende, luftige Skygger. Stor var dette Lands Trang til Kristendommen og den synes alt i Ossians Dage at have staaet paa Grændsen, rede til at stille den trøstesløse Oldings høie Længsel efter noget Fast og Evigt. Om de følgende Aarhundreder vide vi kun lidet med Vished; der synes at være ført en lang Kamp mellem de fremmede Skotter og Kaledonierne, indtil disse trængtes ind mellem de Bjerge, hvor deres Ætmænd endnu bygge. Imidlertid havde Angelsaxerne 162 Magten i Syden og de Norske paa Ørkenøerne i Norden. Ved Slutningen af det 13tende Aarhundrede strede Robert Bruce og Johan Baliol om Tronen. Baliol vandt som den engelske Edwards Skattekongen en skammelig Overmagt, men siden hævdede Skotland sin Uafhængighed,*1371. og det Stuartske Hus kom paa Tronen med Roberts Dattersøn og Navne. To Aarhundreder forgik nu under bestandig Kamp med England og imellem de store Herrer indbyrdes; thi det var dennegang, som forud under Fingals Slægt, i en vantro og syndefuld Alder at Skotland fik sine Vældige. Stuarterne havde stolte og ærgerrige Medbeilere i Douglaser og Hamiltoner og de rasede mod sig selv, hvorfor da Skotlands Trone mangengang besudledes med Kongers og Prindsers Blod. Stuarternes regerende Mandlinie uddøde med Jakob den Femte, og Kronen sattes paa hans nyfødte Datters, Mariæ Hoved.*1542. Allerede tidlig havde en Hamilton forkyndt Evangelium i Skotland, men endt sit Liv paa Baalet;*1528. Marie trolovedes med Frankrigs Konge, opdroges i Paris og hadede Evangeliets Prædikantere, vel især fordi de gennemheglede hendes forfærdelige Levnet, men Hun udrettede Intet, og Skotland fik i Johan Knox en indfødt Apostel, hvis nidkære Heflighed vel gav Anledning til nogle Uordener, men hvis Ild antændte Sjælene og skaffede Evangelium Seier.*1560. Knox var af Kalvins Mening og en svoren Fjende af Seremonier og Bisperegimente, hans Landsmænd 163vare for det Meste heri ligesindede med ham, og saaledes fik da den presbyterianske Kirke Overhaand i Skotland. Dronning Marie blev daglig mere forhadet, og da Hun, efter sin anden Gemals, Henrik Darnleis grusomme Mord, ægtede Hans Banemand, skedte en Opstand, hvori hun toges til Fange. Vel undkom hun, men kun for i England at dø under Bøddelens Haand. Skotterne kaarede hendes og Henriks Søn, der ogsaa paa Fædreneside var af Stuarternes Slægt, og siden efter Elisabets Anbefaling ogsaa fik Englands Krone. Til Hovmester havde han haft den bekendte skotske Historieskriver Buchanan, og var opfostret til at være Lærd, men Kundskaberne gjorde hans svage Aand hovmodig, i Troessager gik hans Attraa ene ud paa at glimre ved Spidsfindighed, og, som Konge, at agtes for en Gud paa Jorden. Under ham forbittedes da Gemytterne end mere baade hos Presbyterianerne og Andre som vare nidkære Venner af Parlamentets Deelagtighed i Regeringen. Alle Veltænkende baade ophidsede og forfærdede han endda allermest derved, at han af daarlig Forfængelighed, for at skaffe sin Søn en Kongedatter til Dronning, beilede for ham til to *katolske* Prindsesser efter hinanden. Karl den Første, saa heed Sønnen, blev virkelig formælet med en Søster af Frankrigs Henrik den Fjerde, og dette havde ei liden Deel i hans sørgelige Hændelser. I de spanske Nederlande vare ad164skillige Høiskoler for engelske Katoliker, som baade ved Skrifter og Sendebud bestrede Evangeliet. Man har, med nogen Føie, kaldt den bispelige Kirke, Pavens opsadlede Hest; og det var ligefrem, at han ved den katolske Dronning vilde se at tæmme den. De afskaffede Altre bleve igjen opreiste, prydede med Guld og Sølv, og gjorde til Helligdomme, for hvilke Man skulde bøie Knæ. Seremonivæsenet tiltog daglig, Presbyterianerne i England forfulgdes som Kættere, og Kongen prøvede paa at stadfæste den bispelige Kirke i Skotland. Nu var Alt modent til et rædsomt Udbrud; den presbyterianske Menighed havde Overmagt i Underhuset og Reenhed var ingenlunde, hos dens Lemmer, almindelig forenet med Kraften, allermindst besæledes de af den Ydmyghed og Kærlighed, der allervanskeligst bevares i et saaledes afsondret Samfund. Kongen var forhadet af alle Troens og Frihedens Venner, saavelsom af de Herskesyge, med hvem han ei vilde dele Magten: Parlamentet nødte ham først til at afsætte Bisperne og fremkom derpaa med saamange Besværin ger over hans Regering, at han slet ikke vidste hvad Udvei han skulde kaare. Skotterne havde grebet til Vaaben og Karl fik omsider det rasende Indfald, med nogle Skrællinger, der endnu holdt sig til ham, at trodse begge Rigernes Kraft og Størke. Hans Bedrift var en bestandig Flugt, og for silde attraaede han mindeligt Forlig. Parlamentet var ikke uvilligt, men Magten var ene 165hos Krigshæren, eller rettere, hos dens Høvding, Oliver Kromvel, som ei havde isinde at give den til Nogen. Den slette Undervisning i Skole og Kirke havde hjulpet til at udruge det Sværmerie, hvis Grundspire ligger i den reformerte Tro, og nylig havde en Flok af Saadanne forenet sig under Navn af Uafhængige (Independenter) de forkastede da al geistlig og verdslig Øvrighed og bespottede Gud, ved i Alt hvad de fik i Sinde, selv naar det aabenbart stred mod hans Ord, at beraabe sig paa Hans Indskydelse. Efter en ryggesløs Ungdom slog Kromvel sig til disse Folk; om han fra Først af var Hykler er uvist, men fra den Stund han var blevet Sværmernes Afgud og General i Parlamentets Hær, misbrugte han paa den skammeligste Maade Folkets Tillid, sine store Gaver, Troen og Guds hellige Ord. Han hyklede Gudsfrygt og Ydmyghed, og vidste at forblinde alle Partier, indtil han var blevet dem overlegen. Den ulykkelige Karl overgav sig til Skotterne, og disse solgte ham til Parlamentet; men Kromvel, som frygtede for en Udsoning, tog ham fangen, lod ham anklage, dømme og henrette ved sine blinde Redskaber.*1649. Forgæves havde Presbyterianerne søgt ved Bønner at frelse ham, som deres Arm havde betvunget, forgæves søgte Skotterne, paa hvis Sjæle Blodpengene brændte, at skaffe Karls Søn Tronen; hine talte til

døve Øren og disse mægtede kun med deres Liv at udsone Brøden: Alt maatte bukke for Kromvel. Par1661amentet adsplittede han med sine Soldater, og gav dets Navn til en Flok af de arrigste Sværmere han mellem Almuen kunde finde.*1653. Disse forrykte Mennesker vilde nedrive Kirkerne, afskaffe Universiteterne og træde Alt under Fødder; hele Folket glædede sig derfor ved at Kromvel endnu samme Aar aabenbar tiltog sig Bestyrelsen under Navn af Republikens Beskytter (Protector) og taalte uden Indsigelse, at han herskede mere uindskrænket, end Kongerne af Tudor og Stuart. Kromvels Regering blev glimrende, som venteligt var; thi selv havde han store Sjælekræfter, og Presbyterianernes Kraft, som hidtil for *Staten* havde været en død Skat, stod ham til Tieneste. Hvad England kunde blive, naar dets Kræfter forenedes, havde Man skimtet under Elisabeth. Englands nyfødte Flaade havde i Forening med Hollands overvundet den spanske Søemagt, og paa samme Tid kom Haandværkerne i Gang, især Uldarbeide. Vindskibeligheden tiltog under den religjose Gæring, da Lemmerne af de fraskildte Menigheder, der desuden vare udelukte fra al offentlig Bestilling, maatte finde det stille Haandarbeide, som levnede Tid til Grublen og Andagtsøvelser, mest passelig med deres Sindsforfatning, ligesom denne Levemaade maatte underholde og forøge Sværmeriet. Derimod blev Handelen og Overmagten til Søes hos Hollænderne, hvis kraftige Liv indfalder mellem Marie og Kromvel. Den fordeelagtige ostindiske Handel, som under den spanske Krig 167tidlig var kommet i deres Hænder, gav Folkets Stræben fuldelig en legemlig Retning, som snart maatte uddrive Troen af Hjertet, men ogsaa lade den blive staaende uantastet. En aandelig Stræben maa imidlertid vise sig hos hvert Folk, hvis Tro engang har været Alvor. Den udeblev ei heller her, men dens kraftige Tidsrum var kort og frembragte ei stort Mere, end hvad almindelig Menneskeforstand ved Flid kan udrette. Ingen navnkundig Digter fremstod, ingen egenlig Historieskriver og ingen dyb Grubler over aandelige Ting. Derimod førtes i Begyndelsen af det 17tende Aarhundrede spidsfindige Tvistigheder om Troens Lærdomme, især mellem Gomarister og Arminianer om Naadevalget, som har været en uudtømmelig Kilde til unyttig og skadelig Tvist mellem alle dem, der ei vilde holde sig til Skriftens og Luthers klare Udsagn, at Gud har udvalgt dem, han tilforn haver kendt. De gamle Sprog dyrkedes ogsaa, især i Leiden, med megen Iver og dette Universitet har optugtet en stor Mængde baade indenlandske og fremmede Lærde, især fra Norden. Det er da Hollands ypperste Fortieneste af Aandens Udvikling, at Sprogene, som de fleste Steder forsømtes, og vilde blevet jordede i Tydsklands ny Skolastik, dog holdtes i Live mellem Protestanterne. Stor er Fortjenesten, thi ellers havde Mørket vundet, da, uden dem, fromme Mænd vel kan redde sig selv, men aldrig genføde Kristendommen i en fordærvet Tidsalder. Sproggranskningen 168der, saa at sige, med Josef Scaliger fløttede sit Høisæde fra Italien til Holland, kunde imidlertid ikke drives med Iver og Held uden at udvikle Evner der maatte forsøge sig i Andre Videnskaber, og Meursius, Pontanus og Hugo Grotius ere derved blevne navnkundige Mænd. Alle Tre have skrevet over deres Fædrelands Historie paa latin, gjort latinske vers, og foruden Bemærkninger over de Gamle, afhandlet en og anden Opgave for Fornuftens Domstol. Grotius *døde 1645. er især blevet berømt ved først mellem de Nyere at have afhandlet de Grundsætninger, der burde følges i Staters Omgang med hinanden: en Undersøgelse, der, eftersom Troen uddøde, er blevet des ivrigere drevet, hvor umuligt det end er, at dens Sætninger uden Troens Hjælp kan faa Lovkraft. Prindserne af Huset Oranien havde i den spanske Krig gjort Republiken store Tjenester, men ogsaa undertiden, som ved at opkaste sig til Gomaristernes Beskyttere, søgt at gøre sig til dens Herrer. Da derfor den spanske Krig var blevet endt ved den vestfalske Fred, og den herskesyge Prinds Vilhelm kort efter døde,*1651. afskaffedes Statholderværdigheden. Strax derpaa kom Republiken i Krig med England især over den Handelslov (Navigationsact) Kromvel havde ladet udgaa, hvorved det formentes fremmede Skibe at bringe Vare til Øen, som ikke havde hjemme i det Land de tilhørte. Hollændernes Handel var mest med udenlandske Vare, og de beregnede rigtig deres følgerige Tab, men 169ikke, at en saadan Lov hos et svagt Folk er et kraftløst Blendværk og hos et dygtigt Folk uforanderlig, om ikke unødvendig. Krigen tjente kun til at vise, at under gunstige Omstændigheder vilde Verdenshandelen og Sømagten snart fløtte til Britannien og at selv Admiraler som Tromp og Ruyter ikke kunde forhindre det. Kromvel tvang Holland til en ydmygende Fred, og da han indsaar, at Engellænderne manglede en Besiddelse uden for Europa, som kunde befordre Seiladsen og give dem Del i den store Handel, fratog han Spanierne Jamaica, hvis Kaffe og Sukker de nu, ved Siden af egne Fabrikvare, kunde prange med paa Europas Markeder. Herved vare store Skridt gjorte til Engellands saakaldte Storhed, men denne har Folket betalt ligesaa dyrt, som Kromvel den timelige Magt og Anseelse, han købte for Menneskets dyrebareste Klenodie: Fred med Gud og sig selv. Han døde,*1658. Ingen mægtede saaledes paa fri Haand at styre Riget, det kongelige og bispelige Partie reiste Hoveder paa ny, Presbyterianerne, hvis Haab var blevet skuffet, og mange Andre, som gerne vilde raade med, fandt det bedst, at have en Konge og et Parlament, som indskrænkede hinanden, og Monk, en af Kromvels forrige Generaler, opfyldte deres Ønsker ved at hjemkalde den henrettede Konges Søn, Karl den Anden.*1660. Imod sit edelige Løfte indsatte han den bispelige Kirke i sin forrige Glands og Magt, skilte derved Staten ved sin bedste Kraft, og mange Menig170heder ved elskede og duelige Lærere, der ikke, som det er stadig og fordærvelig Skik i den høie Kirke, kolde oplæste befalede Bønner og trykte Prækener, men bad og talte af Hjertens Fylde. Et prise ligt Eftermæle er det, at de i Hundredetal heller gæve Slip paa Levebrødet, end handlede mod Samvittighed, og da de bispelige Leiesvende under den store Pest flygtede fra London, talte de afsatte Hyrder frimodige Opvækkelsens og Trøstens Ord, i Kirke og ved Sotteseng. Sligt rørte ikke Karl, som i Oxford morede sig med Vellyst og Pragt, smudsige Skuespil og vittige Indfald. Paa disse Aandens besmittede Fostre var godt Køb i hans Dage; thi nu udfoldede den bispelige Kirke sine Blomster. I sit komiske Heltedigt, Hudibras, udstillede Buttler *født 1612. ikke allene Hykleriet, men ogsaa den velmente Guds frygt og Fromhed til Latter. Lord Rochester svømmede i Uteerlighed og det store Hoved, Dryden,*født 1631. som siden afsvor den protestantiske Tro og stedse misbrugte sin Digtergave til at hylde Hoffets Smag, kappedes

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

med ham. Saare betydningsfuld stod ligeover for dem, Presbyterianernes Skjald, den fromme, kun udvortes blinde, Milton,*født 1608. og sang med hellig Sørgmodighed om det forlorne Paradis.